

PEDAGOGIKA TARIXI VA O'ZBEK ADABIYOTI TARIXI**Xojiyeva Muxlisa Abdumansur qizi**

Alfraganus universiteti

3-kurs talabasi

email:muxlisaxojiyeva26@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogika va o'zbek adabiyoti tarixining o'zaro bog'liqligi, ularning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda bir-biriga ko'rsatgan ta'siri tahlil qilinadi. Jadidchilik harakati, sovet davri va mustaqillikdan keyingi ta'lim tizimining adabiyot taraqqiyotiga ta'siri misolida ta'lim va ijodning o'zaro aloqadorlik jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, pedagogik va adabiy merosning zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati ham ochib beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogika, o'zbek adabiyoti, jadidchilik, ta'lim islohoti, madaniy meros, tarbiya, milliy ong.

KIRISH.

Har bir xalqning ma'naviy taraqqiyotida ikki yo'nalish — ta'lim (pedagogika) va adabiyot muhim o'rin tutadi. Pedagogika insonni tarbiyalash, jamiyatga moslashtirish, bilim va ma'rifat berish tizimini shakllantirsa, adabiyot shu jarayonning ma'naviy-ruhiy asosini belgilaydi.

O'zbek xalqining tarixiy taraqqiyotida ta'lim va adabiyot har doim bir-birini to'ldirgan, xalq ongini, dunyoqarashini va madaniyatini shakllantirgan asosiy kuchlar bo'lib kelgan.

1. Pedagogika tarixining asosiy bosqichlari**1.1. Dastlabki shakllanish davri**

Pedagogika qadimdan jamiyatning ma'naviy ehtiyoji sifatida shakllangan. Markaziy Osiyoda islomiy madrasalar, maktablar, maktabxonalar diniy-ma'rifiy ta'lim markazlari bo'lgan. Al-Farobiy, Ibn Sino, Beruniy kabi allomalar ilm-fan va tarbiya haqidagi qarashlari bilan pedagogik tafakkurning poydevorini yaratganlar.

1.2. Jadidchilik davrida ta'lim islohoti

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Mahmudxo‘ja Behbudi, Abdurauf Fitrat, Munavvarqori Abdurashidxonov singari jadid ma‘rifatparvarlari yangi usuldagi maktablarni tashkil etdilar. Ularning ta‘lim konsepsiyasi milliy o‘zlikni saqlagan holda dunyoviy fanlarni o‘qitishga qaratilgan edi. Shu davrda adabiyot ham yangi mavzular — erkinlik, vatan, ma‘rifat, ayol taqdiri, taraqqiyot kabi g‘oyalar bilan boyidi.

1.3. Sovet davri pedagogikasi

1920–1990-yillar oralig‘ida pedagogika markazlashgan tizimga aylandi. Ta‘lim jarayonida ideologik mazmun kuchaydi, lekin savodxonlik darajasi oshdi, maktab tarmoqlari kengaydi. Bu davrda adabiyot ham «sotsialistik realizm» oqimi doirasida shakllandi. Biroq, adiblar (Cho‘lpon, Qodiriy, Oybek, G‘afur G‘ulom va boshqalar) o‘z asarlari orqali milliy ongini saqlab qolishga harakat qildilar.

1.4. Mustaqillik davrida pedagogika yangilanishi

1991-yildan so‘ng O‘zbekistonda milliy ta‘lim tizimi qayta shakllandi. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» (1997-yil) asosida ta‘limning mazmuni, metodikasi, darsliklar va adabiy o‘quv materiali yangilandi. Bu jarayonda adabiyot milliy g‘urur, tarixiy xotira va ma‘naviyatni shakllantirishda muhim vosita sifatida qayta qadrlanmoqda.

2. O‘zbek adabiyoti tarixining asosiy bosqichlari

2.1. Klassik davr

X–XV asrlarda yozma adabiyotning eng yuksak namunalarini Alisher Navoiy, Lutfiy, Bobur yaratdi. Navoiy “Xamsa”si, “Mahbub ul-qulub”, “Lison ut-Tayr” asarlari orqali didaktik, axloqiy va estetik qadriyatlarni xalq ongiga singdirdi. Bu asarlar pedagogik ahamiyat kasb etib, asrlar davomida yosh avlod tarbiyasida o‘qitish manbasi bo‘lib xizmat qilgan.

2.2. Jadid adabiyoti

XX asr boshidagi jadidlar adabiyot orqali jamiyatni uyg‘otish, millatni taraqqiyot sari undash maqsadida asarlar yozdilar. Fitratning “Abulfayzxon”, Behbudiy “Padarkush” kabi asarlari, Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani xalqni ma‘rifat, ozodlik va milliy uyg‘onish sari chaqirdi. Adabiyot bu davrda pedagogik vositaga aylangan.

2.3. Sovet va mustaqillik davri adabiyoti

Sovet davrida adabiyot mafkuraviy vazifani bajargan bo'lsa, mustaqillikdan so'ng u erkin fikr, tarixiy xotira va milliy g'oya ifodasiga aylandi. Yangi davr yozuvchilari — O'tkir Hoshimov, Tog'ay Murod, Erkin A'zam, Xurshid Davron kabi adiblar asarlarida ma'naviy-axloqiy tarbiya va milliy o'zlik masalalari yetakchi o'rinni egallaydi.

3. Pedagogika va adabiyot o'rtasidagi uzviy aloqadorlik

Pedagogika va adabiyot bir-birini to'ldiruvchi tizimlardir:

Adabiyot pedagogik vosita sifatida — yosh avlodni tarbiyalash, axloqiy qadriyatlarni singdirish, estetik didni shakllantirish uchun xizmat qiladi.

Pedagogika adabiyotning targ'ibotchisi sifatida — adabiyot darslari orqali milliy o'zlikni anglash, tarixni bilish va ma'naviy yetuklikni rivojlantiradi.

Jadid maktablaridagi darsliklar — badiiy matnlar asosida yozilgan bo'lib, o'qitish metodikasining asosini adabiyot tashkil etgan.

4. Natijalar

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek pedagogikasi va adabiyoti o'zaro ta'sirda rivojlangan. Adabiyot ta'lim-tarbiyaning ma'naviy poydevorini yaratgan bo'lsa, pedagogika bu adabiy merosni yosh avlod ongiga yetkazish mexanizmini shakllantirgan. Mustaqillik davrida bu ikki soha yangi bosqichga ko'tarilib, milliy qadriyatlar va zamonaviylikni uyg'unlashtirish yo'lida faol rivojlanmoqda.

Xulosa

Pedagogika tarixi va o'zbek adabiyoti tarixi bir-biriga uzviy bog'liq sohalardir. Tarixiy bosqichlarda ular jamiyatning ma'naviy poydevorini mustahkamlash, milliy o'zlikni saqlash va yangicha fikrlashni shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qilgan.

Bugungi kunda ham adabiyot o'qitish jarayonida faqat bilim emas, balki tarbiya, estetik did va milliy g'ururni shakllantirishning eng samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bois pedagogika tarixini o'rganish — adabiyot darslarining mazmunini chuqurlashtirish, o'quv jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish uchun muhim ilmiy asos bo'lib qoladi.

3. Pedagogika va adabiyot o'rtasidagi uzviy aloqadorlik

Pedagogika va adabiyot bir-birini to'ldiruvchi tizimlardir:

Adabiyot pedagogik vosita sifatida — yosh avlodni tarbiyalash, axloqiy qadriyatlarni singdirish, estetik didni shakllantirish uchun xizmat qiladi.

Pedagogika adabiyotning targ'ibotchisi sifatida — adabiyot darslari orqali milliy o'zlikni anglash, tarixni bilish va ma'naviy yetuklikni rivojlantiradi.

Jadid maktablaridagi darsliklar — badiiy matnlar asosida yozilgan bo'lib, o'qitish metodikasining asosini adabiyot tashkil etgan.

4. Natijalar

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek pedagogikasi va adabiyoti o'zaro ta'sirda rivojlangan. Adabiyot ta'lim-tarbiyaning ma'naviy poydevorini yaratgan bo'lsa, pedagogika bu adabiy merosni yosh avlod ongiga yetkazish mexanizmini shakllantirgan.

Mustaqillik davrida bu ikki soha yangi bosqichga ko'tarilib, milliy qadriyatlar va zamonaviylikni uyg'unlashtirish yo'lida faol rivojlanmoqda.

Xulosa

Pedagogika tarixi va o'zbek adabiyoti tarixi bir-biriga uzviy bog'liq sohalardir. Tarixiy bosqichlarda ular jamiyatning ma'naviy poydevorini mustahkamlash, milliy o'zlikni saqlash va yangicha fikrlashni shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qilgan.

Bugungi kunda ham adabiyot o'qitish jarayonida faqat bilim emas, balki tarbiya, estetik did va milliy g'ururni shakllantirishning eng samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bois pedagogika tarixini o'rganish — adabiyot darslarining mazmunini chuqurlashtirish, o'quv jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish uchun muhim ilmiy asos bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alisher Navoiy. (1492). Xamsa. Hirot: Navoiy nashriyoti (qayta nashr — T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1989).
2. Bobur, Z.M. (1526). Boburnoma. Tahrir: O'zR FA nashri.
3. Fitrat, A. (1918). Abulfayzxon. Samarqand.
4. Behbudiy, M. (1913). Padarkush. Toshkent.
5. Qodiriy, A. (1926). O'tkan kunlar. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.